

Превод от унгарски

Свети Иван Рилски и пътят на неговите мощи

Текст за „Живописна България“ от Сенад Емра, студент в Сегедския университет.
Превод от Унгарски: Григор Григоров

Както за всеки светец така и за св. Иван Рилски знаем от неговите жития. Житията и службите писани за него са основен източник на информация за живота на светеца и за чудесата сътворени от неговите мощи след представянето пред Бога. Произходът на църковния литературния жанр Житие води началото си от римските съдебни протоколи, според които християните са осъждани на смърт заради принадлежността си към определеното като крайно опасно тогава, учение на Христос. Наличието на житие е важно условие за канонизацията на светец. Друго важно условие за канонизация е наличието на нетленни мощи. За свети Иван Рилски съществуват и двете, Защото за него имаме запазени 16 жития, а пречистото му тяло лежи днес в саркофаг в главната църква на Рилския манастир.

Съществуват различни типологии на светостта. Първи по святост са апостолите - вестители. Това са Христовите ученици, както и учениците на Неговите ученици. Определяме като късни апостоли или равноапостоли светци просияли заради мисионерските си заслугите. За равноапостоли определяме император Константин и майка му Елена, както и братята Кирил и Методий.

В периода на древен Рим се канонизират за светци мъченици, достойни римски граждани изгубили живота си заради отказ да се откажат от Христос. Първ мъченик е св. Стефан, а най-популярен измежду мъчениците е великомъченик Георги.

Преподобни – това са светци просияли заради монашеския си подвиг и заради отшелническия си живот. За първ такъв светец е признат св. Антоний Велики, оттеглил се в пустинята и живял в отшелничество.

Св. Иван Рилски е монах отшелник, следвал примера на св. Антоний. В най-ранното житие на св. Иван Рилски се казва: „Имаше един човек на име Иван, който имаше един брат и един вол.“ Макар и твърде нищожен като произход, светеца не е нищожен на този свят. Той произлиза от имотните поданици на средновековното българско общество. Теорията за низовия произход на светеца, многократно е подлагана на съмнения. Съществува сериозно историческо подозрение, че св. Иван Рилски е син на цар Симеон и брат на възкачилият се на престола цар Петър. Зад това предположение стои една загадъчна личност от българското средновековие – Боян, който във византийските източници е наречен магьосник. Боян е царски син и евентуален наследник на българската корона. Сведенията за него приключват с това, че той е попаднал във византийски плен от който е успял да се спаси с бягство. Според някои исторически предположения – зад мистериозният Боян и светеца от Рила се крие едно и също лице. Животът и чудесата извършени от светеца приживе са типологично сходни с други светци от същата епоха, които карат мнозина да вярват, че зад монахът всъщност стои личност високо образована в мистичния дух на епохата.

Основни по-важност жития на св. Иван Рилски:

1. Народно или безименно житие. Най-старото житие, наречено е „народно“ заради множеството фолклорни мотиви в текста. Писано е през 12 век. Смята се, че преди Народното житие е съществувал друг житиен текст, който не е достигнал до нас.
2. Житието на Георги Скилица. Писано е на гръцки език от византийския управител на град Сердика (днес София) в годините 1173 – 1183.
3. Житие от патриарх Евтимий Търновски, написано в края на 14 век. Това е най-красивото и богословски издържано житие, един от литературните шедеври на

Търновската книжовна школа. Житието е образец на литературната стилистика християнското течение исихазъм.

4. Рилска повест. С това название е известен текст, който детайлно разказва за пренасянето на мощите на св. Иван Рилски от Търново в Рилски манастир през 1469 г. Негов автор е Владислав Граматик, рилски монах и пряк свидетел и участник в събитието.
5. Житие с малка похвала от Димитър Кантакузин. Текст предназначен за четене в денят светеца, написан от края на 15 век. Житието се смята за късна проява на Търновската книжовна школа.

Основен сюжет в житията е срещата на св. Иван Рилски с цар Петър. Всички житийни текстове поставят като основен сюжетен фрагмент от земния живот на св. Иван неговата среща с цар Петър. Срещата може да се разглежда и като неосъществена. Подаръкът на царя може да се разгледа като върнат. Като отказ от подарък „Тогава цар Петър, като насипа чаша злато, изпрати му я, казвайки: „Приеми това от мене, царят, та да ти бъде подръка за каквото искаш.“ И светият Иван взе чашата, а златото върна, като рече на слугите, пратени от царя: „Вървете двамата и кажете на царя: „Така говори твоят брат: „Брате мой, не само с единия хляб живее човек, но и със словото божие, както е писано в Евангелието. Аз, брате мой, ни войска ще въроръждавам, ни някакъв прикуп ще купувам! Та вземи си златото, понеже за тебе е много нужно, а чашата задържах за спомен от тебе и за знамение на света.“ И върна златото, а чашата задържа“ Народно житие. Върнатото злато е залог за отказ на светеца от стремеж към богатство. Задържаната чаша е символната власт на църквата. В един символичен контекст можем да разгледаме този жест като разделение на властите в средновековното общество. Златото е аналог на светската власт, представлявана от царя. Чашата е символ на църковната власт представлявана от монаха.

За средновековните християни доказателството за светостта на праведния човек представляват наличието на нетленни мощи. Тази традиция е запазена и до днес в двете големи християнски деноминации – католицизъм и православие и е отречена от протестантските църкви. От св. Иван Рилски след представянето му пред Господа имаме запазени св. мощи, които доказват своята святост не само с нетленност, но и с чудесата, които са извършени в следствие на поклонение и молитва. Според житията на светеца неговите мощи са открити от царски ловци, които преследвали дивеч. Следата на дивите животни, довела ловците до пещерата на Иван Рилски от която се носели благоухания. Ловците намерили тялото нетленно и благоуханно. При опит да повдигнат тялото се оказало, че то притежава непосилна за тях тежест.

След като цар Петър разбрал за случката, наредил тялото да се пренесе в Средец. При повторния опит тялото да бъде пренесено мощите се отделили с лекота. Този детайл от житията трябва да се тълкува като чудодееен израз на желанието на светеца сам да избира местата на своето пребиваване. Положени в град Средец, мощите на Светеца извършват чудеса. В Средец се създава манастир на името на светеца. Манастирът се е намирал зад днешните централни хали. В Близост до манастира са термалните извори на София. Византийският император Андроник излекувал болните си краката в Средец. Византийския сановник Георги Скилица отдал изцелението на императора на чудодейното въздействие на св. Иван Рилски.

Особена връзка на св. Иван Рилски с Унгария е престоят на мощите му в Естергом. През 1183 г., по време на поредната унгарско-византийска война, унгарският крал Бела III превзема Средец и отнася мощите на свети Йоан Рилски в своята столица Естергом. Според преданието местният римокатолически архиепископ заявява, че не му е известно да съществува такъв светец, за което св. Йоан Рилски го наказва с

онемяване, но след като епископът се прекланя пред мощехранителницата и иска прошка, той е излекуван. Според легендата, впечатлени и обезпокоени от това чудо, през 1187 г. унгарците връщат мощите на светеца в България. Според историците връщането на мощите в Средец е договорено между Византия и Унгария.

След завръщането на мощите от Унгария свети Иван Рилски е пренесен от Сердика в Търново. Столицата на второто българско царство е град устроен по всички правила на средновековната символика. Градът, освен здрави стени притежава реликви, които го превръщат в обект на Божествена защита. През 1195 г. цар Иван Асен тържествено пренася мощите на св. Иван Рилски в столицата в строящата се църква Св. 40 мъченици, като изчакват довършването ѝ при връх Кръстец; сега там има параклис „Св. Йоан Рилски чудотворец“. В столицата на България култът към св. Иван Рилски се засилва. Доказателство за почитта към светеца са изборът на имената на личните имена на българските царе: Иван-Асен, Иван-Александър, Иван-Шишман и др. Особено силно символно значение придобива град Търново след 1204, когато Константинопол временно е превзет от латините. В Търново е написано и най-красивото житие на св. Иван Рилски от патриарх Евтимий.

Следващото пренасяне на мощите е в годината 1469. След окончателното падане на България под Османска власт през 1396 следват няколко десетилетия на пълно отсъствие на историческа проява на българите. Първото събитие, което българите успяват да организират е възстановяване на Рилския манастир и пренасяне на мощите на св. Иван Рилски. Събитието е много добре документирано то Владислав Граматик, които е участник и пряк свидетел на пренасянето. Пренасянето на мощите задвижва за първи път българското общество в условията на иноверско господство. След установяването на св. Иван в Рила, манастирът се превръща в духовно средище и важен поклоннически център, който пренася българската култура от Средновековието към Възраждането и от религиозната сфера към светското образование. През епохата на Възраждането култът към св. Иван Рилски е стеснен от силната почит към св. св. Кирил и Методий, но въпреки до наши дни Рилския светец, монах –отшелник, остава най-големият български небесен защитник. Много трудно е да бъде открита нова и достоверна информация за пренасянето на мощите в значителното количество публикации от всякакъв характер, естествено съпътстващи нарастващата популярност на манастира през целия XX в. Много от тях се основават само на манастирски предания, а понякога и на откровени измислици, които се преекспонират в съвременната литература и оттам придобиват гражданственост. Такава разнопосочна и легендарна информация, присъства и в електронните сайтове. И въпреки многото неточности и предположения можем да определим следният многовековен път на мощите: Рила- Сердика – Естергом – Сердика – Търново – София – Рила. След Освобождението на България Рилският манастир и околностите му стават любимо място за поклонение на редица български обществени дейци и писатели. С развитието на тогавашния периодичен печат се появяват някои разкази на манастирски поклонници, в които могат да се намерят ценни бележки и впечатления. Такива са например описанията на Стефан Бобчев, Иван Вазов, и Захари Стоянов. Част от които са друга тема в проекта „Живописна България“

Дне смощите на свети Иван Рилски се съхраняват в специално изградена ракла в главната църква на Рилския манастир. Те продължават да бъдат обект на поклонение и почит от страна на вярващите. Съществува поклоннически маршрут, наречен "Светият Път", който следва пътя на пренасяне на мощите на свети Иван Рилски от Търновград до Рилската света обител. Този маршрут все още няма целево изградена инфраструктура и маркировка, поради което самостоятелното му преминаване не се

препоръчва. Ежегодно се провеждат организирани поклоннически походи с благословението на епархийските митрополити. През 1983 година Рилският манастир е включен в списъка на световното културно наследство на ЮНЕСКО, което подчертава неговата универсална стойност и значимост не само за България, но и за целия свят.